

Jos van Onna
Anky Jacobse

Laat maar zien

Didactiek voor
beeldend onderwijs

Vierde druk

Noordhoff Uitgevers

Laat maar zien

Didactiek voor beeldend
onderwijs

Jos van Onna

Anky Jacobse

Vierde druk

Noordhoff Uitgevers Groningen / Houten

slo

Ontwerp omslag: G2K Designers, Groningen / Amsterdam

Omslagillustratie: Ooghoogte / Mech Benjaminsen

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever,
ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n)
te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op
teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te
nemen met de uitgever.

*Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en
uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen
gegevens houden zij zich aanbevolen.*

0 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2013 SLO, Enschede, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag
niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elek-
tronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van
reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel
16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen
aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl).
Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en
andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot
Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060,
2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

*All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval
system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photo-
copying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.*

ISBN (ebook) 978-90-01-84102-7

ISBN 978-90-01-80928-7

NUR 195

Woord vooraf

Met gepaste trots presenteren wij de vierde volledig herziene druk van *Laat maar zien*. Dit boek over de didactiek van beeldend onderwijs is al jaren een begrip op de lerarenopleidingen. Het theoretisch kader en de procesgerichte didactiek, die in *Laat maar zien* uiteengezet worden, zien we nu ook terug in de Kennisbasis voor beeldend onderwijs op de pabo.

Bij de herziening is extra aandacht besteed aan de studeerbaarheid. Studenten van deze tijd werken graag met kortere hoofdstukken en veel illustratief materiaal. Inhoudelijk is meer werk gemaakt van manieren waarop je als leraar de persoonlijke en creatieve ontwikkeling van kinderen kunt begeleiden.

De toegevoegde hoofdstukken over de relatie tussen *waarnemen* en *beschouwen* en het doen van *praktijkonderzoek* naar beeldend onderwijs en cultuureducatie sluiten aan bij de inbedding van beeldend onderwijs in cultuureducatie.

Het eerste deel van het boek omvat de basiskennis, het tweede deel biedt verdiepingsstof voor verdere profilering.

De *Kerdoelen* (2006) vormen een belangrijk uitgangspunt in het boek. Het gaat daarbij enerzijds om de realisatie van de doelen van het leergebied kunstzinnige oriëntatie, anderzijds om de aansluiting bij andere vakgebieden. Van de (aankomende) leerkracht wordt verwacht dat hij *samenhang* aanbrengt in zijn culturele onderwijsaanbod om zo handen en voeten te geven aan kwalitatief goede cultuureducatie. En dat is hard nodig, zoals blijkt uit het advies van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur. De raden adviseerden de minister scholen meer greep te geven op de inhoud van cultuureducatie, de bevordering van deskundigheid van leerkrachten en verbetering van de culturele infrastructuur (samenwerking met buitenschoolse aanbieders). Ze vinden dat iedere school over voldoende kennis en vaardigheden moet beschikken en ze doen aanbevelingen voor aankomende en zittende leraren. Voor de eerste groep wordt de Kennisbasis voor de pabo gevolgd, voor de tweede moet een goed nascholingsaanbod worden ontwikkeld. De minister volgt dit advies en heeft in de Beleidsreactie (oktober 2012) op alle drie de onderdelen actiepunten geformuleerd. Al met al goed nieuws voor het vakgebied beeldend onderwijs. Wij zijn ervan overtuigd dat deze vierde druk van *Laat maar zien* zowel de aankomende als de zittende leerkracht nog effectiever ondersteunt bij het ontwikkelen van de beoogde deskundigheid.

Bij de totstandkoming van dit boek hebben opnieuw veel mensen uit de praktijk ons van adviezen voorzien. Naast de kinderen die we vaak aan het werk zagen, ook studenten, leerkrachten, vakleerkrachten, educatieve medewerkers, vrienden, familie en collega's. Allen bedankt voor de inspiratie en toegewijde ondersteuning die deze vierde uitgave mogelijk maakte!

Deze uitgave wordt ondersteund via **www.pabowijzer.nl**
met daarop:

- Toetsvragen met feedback (inclusief videofragmenten)
- Samenvattingen per hoofdstuk
- Studiesuggesties

Inhoud

Inleiding 9

1 Mens en beeld 13

- 1.1 De mens maakt beelden, beelden maken de mens 14
- 1.2 Beeldenbrein 16
- 1.3 Opgroeien in een wereld vol beelden 18
- 1.4 De functies van beelden 18
- 1.5 Leren met beelden 22

2 Zien en maken 25

- 2.1 Beelden zien 26
- 2.2 Beelden maken 26
- 2.3 Beeldend vormgeven 28
- 2.4 Productcomponenten 30
- 2.5 Procescomponenten 41
- 2.6 Beeldend vormgeven als creatief proces 44

3 Beeldend onderwijs 49

- 3.1 Beeldend onderwijs: daar gaat het om! 50
- 3.2 Beeldend onderwijs en de kerndoelen 51
- 3.3 Het basisplan 55
- 3.4 Procesgerichte didactiek 62

4 Voorbereiding 69

- 4.1 Stappen bij de lesvoorbereiding 70
- 4.2 De beginsituatie en de lesactiviteit 70
- 4.3 Basisplan, doelen en evaluatiecriteria 73
- 4.4 Inrichting van de leeromgeving 77
- 4.5 De lesfasenbeschrijving 79

5 Oriënteren 85

- 5.1 Neerzetten van referentiekaders 86
- 5.2 Introduceren is inspireren 87
- 5.3 Informeren 93
- 5.4 Instrueren 97
- 5.5 Variëren met de volgorde 102

6 Begeleiding van het creatieve proces 107

- 6.1 Beeldend vormgeven als creatief proces 108
- 6.2 Creativiteit stimulerende interventies 110
- 6.3 Verloop van het werkproces 117
- 6.4 Typerende situaties 122
- 6.5 Klassenmanagement 129

7 Nabeschouwen en evalueren 133

- 7.1 Nabeschouwen 134
- 7.2 Evalueren en beoordelen met de kinderen 140
- 7.3 Registreren en rapporteren 144
- 7.4 Presenteren en exposeren 146
- 7.5 Reflecteren op basis van de evaluatie 148

8 Beeldaspecten 155

- 8.1 Kennis over beeldaspecten 156
- 8.2 Ruimte 158
- 8.3 Kleur 163
- 8.4 Vorm 169
- 8.5 Textuur 173
- 8.6 Compositie 175

9 Waarneming, beeldbeschouwing en cultuureducatie 185

- 9.1 Beelden en waarnemen 186
- 9.2 Leren kijken en beeldanalyse 191
- 9.3 Kinderen beoordelen beeldende kunst 194
- 9.4 Beschouwen als lesactiviteit 195
- 9.5 Cultuureducatie 201

10 Aanbod en samenhang 211

- 10.1 Kaders, keuzes en uitdagingen 212
- 10.2 Inventariseren en op maat maken 214
- 10.3 Beeldend onderwijs ontwerpen 218
- 10.4 Thematisch werken in samenhang 227

11 Sporen van ontwikkeling 239

- 11.1 Onderwijs en beeldende ontwikkeling 240
- 11.2 Typische kenmerken in de beeldende ontwikkeling 245
- 11.3 Beeldende ontwikkeling in brede zin 252
- 11.4 De onderbouw, 4 tot 6 jaar: spelen en volgen 254
- 11.5 De middenbouw, 6 tot 9 jaar: onderzoekers, hoe zit dat eigenlijk? 262
- 11.6 De bovenbouw, 9 tot 12 jaar: wie ben ik, wie ben jij? 270

12 Leeftijdskarakteristieken 279

- 12.1 Beeldend onderwijs op maat 280
- 12.2 Karakteristieken voor beeldend onderwijs in de onderbouw 283
- 12.3 Karakteristieken voor beeldend onderwijs in de middenbouw 288
- 12.4 Karakteristieken voor beeldend onderwijs in de bovenbouw 294

13 Leerlijnen 301

- 13.1 Beeldend onderwijs en het begrip leerlijn 302
- 13.2 Leerlijnen vanuit het cirkelmodel 304
- 13.3 Soorten leerlijnen 309
- 13.4 Werken aan eigen leerlijnen 312

14 Onderzoek 319

- 14.1 Onderwijs en onderzoek 320
- 14.2 Doel, vorm en resultaat 321
- 14.3 Onderzoek naar de kwaliteit van beeldend onderwijs 324
- 14.4 Onderzoek naar de kwaliteit van cultuureducatie binnen en buiten school 330

Bijlagen 338

- 1 Format voor basisplan voor beeldende activiteiten 338
- 2 Format voor de les(fasen)beschrijving 339
- 3 Observatie/evaluatieformulier voor beeldende activiteiten 340
- 4 Overzichten aspecten leeromgeving 342
  - 4a Beeldmateriaal voor de oriëntatie 342
  - 4b Werkvormen, organisatie en inrichting 343
  - 4c Waar leg je het materiaal en het gereedschap voor de leerlingen? 345
  - 4d Plaats voor de eindproducten 346

Literatuur 348

Illustratieverantwoording 352

Register 353

Over de auteurs 358

Inleiding

Dit boek gaat over *beeldend onderwijs*. Door beeldend onderwijs leren kinderen vormgeven. Dat gaat hand in hand met het leren zien en begrijpen van beelden uit hun omgeving.

Kinderen leren op basis van indrukken die ze opdoen. Ze verkennen, verbeelden en construeren hun werkelijkheid die telkens weer anders blijkt te zijn dan voorheen. Door dat uniek menselijke proces ontwikkelen ze zich tot verschillende personen en persoonlijkheden.

Beeldend vormgeven is een creatief proces. Niemand vertelt precies hoe je het moet doen. En dat is tegelijkertijd het mooie: elk mens schept op zijn eigen manier authentieke beelden. Stel je eens voor: er zijn miljarden mensen en jij maakt als enige dat ene beeld dat nog nooit iemand gemaakt heeft!!!

Iedereen heeft wel wat ervaring met beeldend vormgeven: tekenen, handvaardigheid, ckv (culturele en kunstzinnige vorming), een cursus keramiek of vormgeven op de computer. Die ervaring kun je als leerkracht goed gebruiken. Tijdens de opleiding voor leraar primair onderwijs maak je opnieuw kennis met een leergebied dat zo oud is als de mens. Door de millennia heen groeiden kinderen op met beelden, gecreëerd door de generaties ervoor en door henzelf. Die beelden gaven betekenissen door, nog ver voordat de school was uitgevonden.

Een leraar is iemand die cultuur overdraagt en kinderen begeleidt in hun ontwikkeling als persoon én als deelnemer in de samenleving. Op beide fronten draag je als leraar dus verantwoordelijkheden, ook met betrekking tot dit leergebied. Beeldend onderwijs draagt enerzijds bij aan de identiteitsvorming van kinderen, het plezier in hun scheppende vermogen en aan hun omgang met beelden. Anderzijds biedt het kinderen de gelegenheid op dit gebied een fundament te leggen voor hun professionele ontwikkeling.

Er zijn veel beroepen die hun basis hebben in beeldend vormgeven: mensen zijn dagelijks bezig met het ontwerpen van mode, interieurs, stoffering, decors, grafische producten, choreografie, tuinen en parken, gebouwde omgeving, ruimtelijke ordening, interfaces van digitale omgevingen, televisieprogramma's, games, opmaak van tijdschriften, (e-)boeken en meer.

Daarnaast heb je de typische beeldende beroepen als fotograaf, camera-man/vrouw, architect of beeldend kunstenaar.

Door beeldend onderwijs kun je kinderen stimuleren in een eigen ontwikkeling. Daarnaast zal jouw onderwijs ook een inspirerende impuls zijn voor andere leergebieden, zoals wereldoriëntatie, taal en rekenen. Beelden hebben namelijk altijd een enorme impact. Ze gaan ergens over, hebben iets mee te delen dat kinderen onderling graag bespreken. In een wereld waarin het beeld zo nadrukkelijk aanwezig is, waarin we via beelden communiceren,

en waarin we via beelden onze wereld leren begrijpen, ligt beeldend onderwijs in samenhang met andere leergebieden voor de hand.

Als leraar primair onderwijs verdiep je je ook buiten school af en toe in onze 'beeldcultuur'. Je realiseert je het wonder van *het ZIEN* en gebruikt waar mogelijk beelden bij jouw werk met kinderen. Beelden inspireren en stimuleren elk leerproces! Beeldend onderwijs gaat dus verder dan vormgevingsactiviteiten alleen.

In de Kerndoelen Primair Onderwijs staat wat formeel van een leerkracht op dit terrein wordt verwacht. Het zijn slechts summiere aanwijzingen. Het is daarom des te belangrijker dat je vanuit een intrinsieke motivatie het beeldend vermogen van (jonge) mensen een serieuze plek geeft binnen jouw visie op onderwijs. Je zult daarmee een waardevolle bijdrage leveren aan rijk onderwijs voor kinderen van *deze tijd in hun wereld*.

Laat maar zien is een studieboek. Het laat zich gewoon bestuderen van voor naar achteren. Veel aantrekkelijker is het echter om het als handboek te gebruiken; het af en toe open te slaan voor een te geven les of het ontwerpen van een thema; het gaandeweg te gebruiken als hulp bij de evaluatie en onderzoek van je onderwijs en bij het aangaan van nieuwe uitdagingen. Elk hoofdstuk behandelt een overzichtelijk kennisgebied. De eerste acht hoofdstukken leggen de basis, de zes daarop volgende vormen de verdieping. De samenvattingen, studiesuggesties en toetsvragen zijn opgenomen op de website van de uitgever, www.pabowijzer.nl.

1

Mens en beeld

1

- 1.1 De mens maakt beelden, beelden maken de mens
- 1.2 Beeldenbrein
- 1.3 Opgroeien in een wereld vol beelden
- 1.4 De functies van beelden
- 1.5 Leren met beelden

'Die grottekeningen hebben bij mij een onuitwisbare indruk achtergelaten. Groter dan bijvoorbeeld de fresco's van de Sixtijnse Kapel van Michelangelo. Je voelde er de fascinatie van die vroege mens voor de verschijningsvormen van de natuur. En natuurlijk het gegeven dat ze die konden verbeelden en in zo'n dampige, donkere grot opnieuw tot leven konden brengen. Vorige maand voelde ik dat weer toen ik mijn dochtertje, met uiterste inspanning, haar eerste koptoter zag tekenen... een klein wonder!'
(Mark B.)

Na bestudering van dit hoofdstuk kun je:

- het unieke van de mens als vormgever verwoorden
- onderbouwen dat beelden voor mensen altijd een belangrijke rol hebben gespeeld
- voorbeelden geven van belangrijke beelden uit de geschiedenis met een globale tijdsaanduiding
- uitleggen waarom beelden een belangrijk communicatiemiddel vormen
- beschrijven hoe kinderen beginnen met het maken van visuele representaties
- functies van beelden benoemen met wat voorbeelden
- de taak van beeldend onderwijs op de basisschool beschrijven

1.1 De mens maakt beelden, beelden maken de mens

1

Na een vliegtuigongeluk spoelt een man aan op een eiland. Als blijkt dat hij daar alleen is, bouwt hij zich een onderkomen. Om te overleven opent hij aangespoelde pakketjes, die ook door het vliegtuig werden vervoerd. In een van die pakketjes zit een volleybal. Een vrij nutteloos object in die situatie, zou je zeggen. Tot de man er, in een moment van ontredning, met het bloed van zijn verwonde hand een gezicht op tekent. Vanaf dat moment deelt hij lief en leed met dit beeld dat hij Wilson noemt. Als hij het na vier jaar aandurft met een vlot het eiland te verlaten, waagt hij bij een opstekende storm zijn leven voor Wilson! (Cast Away, 2000, Robert Zemeckis) Wat hebben mensen toch met beelden?!

Wat maakt de mens een mens? Dat is een boeiende vraag waarop natuurlijk eindeloos veel antwoorden mogelijk zijn, afhankelijk van de invalshoek die je kiest. Eén daarvan springt wel erg in het oog: *het beeld*. Zijn hele geschiedenis getuigt ervan dat de mens kan vormgeven. Hij creëert zijn omgeving naar eigen ideeën en voorkeuren, noteert zijn visuele waarnemingen, representeert en communiceert door middel van beelden. Precies dat is uniek voor de mens!

‘Uniek voor de mens is het vermogen om vorm te geven en “visuele sporen” te gebruiken om er iets anders mee uit te drukken.’

Vroege beelden

Archeologen vonden in september 2008 bij opgravingen in Hohle Fels (Zuidwest-Duitsland) het vroegste beeldje van een mensfiguur tot nu toe. Het gaat om een klein beeld van mammoetivoor dat een vrouwfiguur voorstelt en dateert van ongeveer 40.000 jaar geleden.

Het beeld kreeg de naam: De Venus van Hohle Fels. Zoals bij veel prehistorische beeldjes heeft die naam betrekking op de vermoedelijke betekenis en de vindplaats. Gezien de nadrukkelijke aanwezigheid van geslachtskenmerken vermoeden experts dat het gaat om een vruchtbaarheidsbeeld met symbolische verwijzingen. Waarschijnlijk is het een icoon van een cultuur die sterk was gericht op overleving. Vruchtbaarheid en voortplanting spelen er een belangrijke rol. Borsten, buik en schaamstreek zijn in het beeldje dan ook sterk aangezet. Naar de werkelijke betekenis achter het beeld kunnen we alleen maar gissen omdat we onvoldoende weten over de cultuur waarin het is ontstaan.

Het grote belang van deze vondst is dat ermee is aangetoond dat zoveel millennia geleden mensen al vormgaven aan beelden en de behoefte

hadden hun werkelijkheid te 'verbeelden'. Zo getuigen ook grottekeningen van de menselijke fascinatie voor de visuele omgeving en een scherp gebruik van het visuele waarnemingsvermogen. Maar ze getuigen tevens van de behoefte iets met die waarnemingen te doen: betekenis te geven door te 'verbeelden', tot beeld te maken.

Overtreffende trap

Sinds die vroege sporen heeft de mens een fenomenaal scala aan beeldende uitingen geproduceerd in een steeds hoger tempo met toenemend technisch vernuft. Uit alle windstreken kennen we de indrukwekkende beeldende nalatenschap van volkeren: Mesopotamiërs, Egyptenaren, Grieken, Etrusken, Kelten, Chinezen, Maya's, Polynesiërs, Afrikanen, Aboriginals en zelfs Inuït. Levend onder eenvoudige omstandigheden of in complexe sociale structuren, allen maakten ze indrukwekkende kunstvoorwerpen.

Van kunstenaars uit de recente kunstgeschiedenis weten we vrij precies wat hen bezielde bij de creatie van hun nieuwe beelden. Van mensen als Da Vinci, Michelangelo, Van Gogh en Picasso, Brancusi, Coco Chanel, Andy Warhol en Steven Spielberg weten we nauwkeurig hoe zij vormgaven aan een nieuwe tijd. Maar door de millennia heen is één ding onveranderd gebleven: de behoefte van mensen om beelden te maken en te gebruiken als betekenisgevers en communicatiemedium.

Omringd door beelden

Beelden beperken zich overigens niet tot het terrein van de kunst (geschiedenis). Mensen geven vorm aan hun eigen omgeving. Sinds de industriële revolutie in de negentiende eeuw is de vervaardiging van beeldende producten exponentieel toegenomen. Het verschijnsel wereldtentoonstelling deed zijn intrede om het wonder van die beeldenproductie onder de aandacht te brengen. Wat tot die tijd alleen aan rijken was voorbehouden, het bezit van een uniek exemplaar, werd door dit productieproces toegankelijk voor de gewone mens. Hij kreeg de mogelijkheid spullen aan te schaffen en zich te omgeven met de vormen van zijn voorkeur: gebruiksvoorwerpen, interieurs, kleding, vervoersmiddelen.

De laatste decennia zijn die mogelijkheden alleen nog maar toegenomen door een voortschrijdende technologie en de ontwikkeling van steeds weer nieuwe materialen en weefsels. Nog nooit eerder was het aantal geproduceerde beelden zo groot als vandaag de dag. Multinationals investeren op grote schaal in de steeds sneller veranderende 'looks' van ons omringende producten: gebouwen, auto's, tijdschriften, mode, elektronica-producten. Maar ook vinden de mensen het visuele uiterlijk steeds belangrijker. Elke seconde worden er beelden gemaakt, bewerkt en wereldwijd uitgewisseld (gedeeld) via moderne sociale media. En je kunt er meteen je mening over kwijt door gebruik te maken van de 'like button'.

1.2 Beeldenbrein

Waarom hebben wij mensen zo'n enorme behoefte aan beelden? Dankzij de technische vooruitgang in de neurowetenschappen is daarover veel duidelijk geworden. Het menselijk brein blijkt een enorme capaciteit te hebben voor de verwerking van visuele informatie: meer dan de helft van onze informatie-verwerkingscapaciteit wordt gebruikt voor de verwerking van visuele beelden. Dat is dus veel meer dan de andere zintuiglijke waarnemingen (horen, voelen, ruiken, proeven en bewegen) bij elkaar opgeteld!

Beelden zijn voor ons dus eigenlijk wat geur is voor de hond. Elke mens en elke cultuur heeft behoefte aan eigen vormgeving om zich te onderscheiden van andere mensen en culturen, zoals een hond zijn territorium afbakt met urinesporen. Of het nu gaat om kleding, huizen, telefoons, kunst aan de muur of auto's. Naast de gebruiksfunctie van voorwerpen is er altijd de achterliggende communicatieve functie naar andere mensen.

Het beeld als icoon

Beelden representeren betekenissen en voorzien in een vorm van communicatie. Zij functioneren binnen een gemeenschap. Door onze visuele inslag geven wij mensen gemakkelijk betekenis aan beelden. Betekenis geven en overdragen is de kern van onze menselijke interactie. Elke generatie of andere cultuur stelt eigen en vaak nieuwe eisen aan de vormgeving van

haar beelden en hun betekenis. De meest karakteristieke beelden van een generatie heten ook wel iconen (zie voorbeeld 1.1).

VOORBEELD 1.1 NAOORLOGSE ICONEN

In de jaren zestig van de vorige eeuw waren Marilyn Monroe en James Dean iconen van hun tijd. Zij symboliseerden de toenmalige veranderingen in de tijdgeest: vrijgevochtenheid, eigenzinnigheid en sensualiteit. Met name de filmster Marilyn Monroe was een boeiend cultureel verschijnsel. Haar beroemdheid dankte ze bepaald niet alleen aan haar acteerprestaties. Bij haar verering speelden ook de media en haar 'verkeren in hogere kringen' een belangrijke rol. In de jaren negentig deed Madonna een gooi naar een vergelijkbare sterrenstatus.

Een belangrijke bijdrage aan de idee van beroemdheid leverde Andy Warhol en zijn 'fifteen minutes of fame'. Ook Lady Gaga grijpt veelvuldig terug op Warhols sterren-idee. Ze is een designproduct van zichzelf. Als voormalig 'art school student' ontwerpt en regisseert ze haar gehele imago: verschijning, muziek, stage, mode (haute couture) enzovoort. Het team dat ze aanstuurt, produceert een explosie aan creatieve ideeën. Daaruit creëert zij, in overleg, een steeds veranderend beeld dat met haar credo 'be-who-you-are' de digitale wereld over gaat.

De huidige samenleving wordt in hoge mate door de (sociale) media bepaald. Facebook, Twitter en YouTube worden voortdurend geraadpleegd op smartphones en tablets. Visuals, zoals alle visuele representaties genoemd worden, zijn daarbij minstens zo bepalend voor de impact als de inhoud van een bericht. Mensen verbinden hun uiterlijk, image, ook in steeds sterkere mate aan hun identiteit.

Eigen, origineel en nieuw zijn begrippen die je in de context van beeldend vormgeven veel tegenkomt. Steeds zoeken mensen naar krachtige beelden die uitdrukking geven aan inzichten, opvattingen, voorkeuren, overtuigingen, sociale verhoudingen en gevoelens. Niet voor niets noemt men het ontstaan van nieuwe beelden in één adem met het 'creatieve' ontstaansproces. Beelden komen tot stand door experiment en onderzoek, door wisseling van blik en standpunt.

1.3 Opgroeien in een wereld vol beelden

Van de wieg tot het graf leven we in een wereld vol beelden. Door de snelle veranderingen in onze technologische samenleving ontstaan (en verdwijnen) beelden in een rap tempo.

Met de paplepel

De eerste visuele indrukken van een baby zijn, naast het gezicht van moeder en andere gezinsleden, al gauw de mobiel boven de wieg, de grimas van de knuffel of de contouren van de Mickey Mouse Poster aan de muur. Kleuters leren bouwen met zand en water, tekenen met alles wat sporen nalaat en manipuleren met blokken, duplo en playmobil. In deze vroege jaren van elk kind voltrekt zich het wonder van de *visuele representatie*.

Een blokje verbeeldt een auto, maar even later een hondje of een bootje. Een grafisch spoor in de vorm van een cirkel kan van alles gaan betekenen:

een zonnetje, een mens of een bloem.

Kinderen leren dat ze de betekenis zelf kunnen sturen door meer specifieke vormkenmerken toe te voegen. Dat gaat hand in hand met het steeds gerichter kijken en benoemen van objecten uit hun omgeving. Kinderen leren beelden op televisie en computerscherm te interpreteren en ermee te spelen. Op steeds jongere leeftijd besturen ze de muis of joystick om de beelden op het scherm te beïnvloeden.

Tijdens deze activiteiten staan kinderen in voortdurend contact met mensen om zich heen: de 'anderen'. Anderen maken deel uit van het ontwikkelingsproces. Ze helpen het kind betekenis geven aan zijn beeldende uitingen, ervaringen verwoorden en verbeelden. Handelingen, taal en beelden gaan hand in hand tijdens die interacties. Op die wijze gaan ze deel uitmaken van communicatie tussen mensen.

1.4 De functies van beelden

Alle beelden in onze cultuur hebben een communicatieve gebruiksfunctie, maar dat is lang niet de enige functie die beelden kunnen hebben. De functie van beelden kun je onderbrengen in de volgende categorieën:

- Functioneel gebruiksgemak
- Aanschouwelijk ordenend
- Narratief
- Illustratief
- Directief
- Verbeeldend
- Decoratief
- Esthetisch
- Expressief
- Amusement

Functioneel gebruiksgemak

Bij vormgeving die vooral gericht is op de functionaliteit, is met name het gebruiksgemak van voorwerpen belangrijk. Bij het ontwerpen van een karaf wordt er bijvoorbeeld op gelet dat het handvat een goede greep geeft, de basis stabiel is en de tuit goed uitschenkt. Mankeert de vormgeving op een van deze punten, dan is de vormgever niet in zijn opzet geslaagd.

Aanschouwelijk ordenend

Vormgeving kan duidelijkheid verschaffen in abstracte begrippen en complexe relaties. Met visuele middelen kunnen relaties aangegeven worden, bijvoorbeeld door de kleur, de vorm of het patroon. Een voorbeeld hiervan zijn de grafiekjes en diagrammen in een wiskunde- of economieboek. Maar ook uniformen en sportkleding hebben deze functie.

Narratief

Beelden kunnen een verhalende functie hebben. Tekeningen van kinderen, strips en schilderijen zijn verhalen zonder woorden. Reliëfs boven de poorten van gotische kathedraalen en andere gebouwen tonen vaak visuele verhalen.

Illustratief

Afbeeldingen (foto's en tekeningen) hebben een illustratieve functie als ze laten zien wat er in een tekst wordt behandeld. Illustraties bieden dus een concretere voorstelling van zaken bij een tekst.

Directief

Verkeersborden of andere tekens zijn beelden met een aanwijzende, waarschuwende en/of regulerende functie. Ze wijzen ons de weg en bieden veiligheid. Dat geldt in de fysieke, maar ook in de digitale wereld. Dankzij kleine tekens en icoontjes weten we razendsnel de weg op de laptop, de smartphone en de tablet.

Verbeeldend

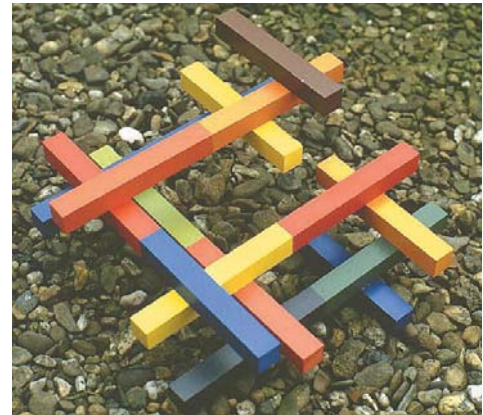
Mensen kunnen fantaseren over een werkelijkheid die (nog) niet bestaat. Met beelden kunnen ze die tevoorschijn toveren. Leonardo da Vinci liet eeuwen geleden al zien hoe een helikopter eruit zou kunnen zien. Ook sciencefictionmakers doen dat. Ze maken simulaties op het beeldscherm. In feite is elke ontwerpschets de verbeelding van een idee.

Decoratief

Mensen brengen graag versiering aan in hun omgeving. Ze spelen met kleuren en vormen. Kleding en woonstoffering krijgen een dessin dat het oog bevredigt. Na verloop van tijd veranderen decoraties omdat ze uit de tijd zijn of we erop uitgekeken zijn.

Esthetisch

In het verlengde van de decoratie liggen beelden die gemaakt worden uit louter schoonheidsoverweging. Mensen kunnen objecten of afbeeldingen 'mooi' vinden. Ze waarderen bijvoorbeeld de puurheid of het zuivere van de vorm. Sculpturen, keramische objecten, stillevens en naakten zijn daarvan een voorbeeld.

Expressief

Beelden kunnen emoties uitdrukken. Vormgevers onderzoeken manieren om gevoelens weer te geven. Ze zoeken naar expressiviteit. Je denkt dan gauw aan schilderijen, maar dat geldt ook voor foto's, digitale beelden en drukwerk.

Amusement

Mensen zijn gek op plaatjes. Ze verzamelen ansichtkaarten, dvd's, voetbalplaatjes, stickers, postzegels enzovoort. En wat te denken van achtergrondschermpjes op het computerscherm en de mobiele telefoon. Het is een bevredigende uitbreiding van hun visuele wereld, het biedt ze vermaak.

Deze opsomming van functies is bedoeld om een indruk te geven van de wijze waarop beelden ons bestaan doordringen. Elke samenleving stelt eigen eisen aan de manier waarop ze worden gebruikt.

1.5 Leren met beelden

De school is in het leven geroepen om kinderen voor te bereiden om als volwaardige persoon deel te nemen in de samenleving. Beeldend onderwijs voorziet daarom in een aantal belangrijke behoeften:

- Allereerst maken kinderen 'van nature' beelden. Ze hebben de behoefte en het recht deze *begaafdheid*, hun creatieve en beeldende vermogen te ontwikkelen.
- Verder betekent vormgeven ook het op een specifieke manier *kennismaken met materie*. Kinderen doen ervaringen op met materialen die ze elders niet opdoen.
- Kinderen hebben veel plezier in het maken en omgaan met beelden. Het verrijkt, net als taal, muziek, dans en spel, de manier waarop ze de werkelijkheid ervaren.

- Het creëren van beelden geeft kinderen mogelijkheden *zichzelf* te ontdekken, een *identiteit* te ontwikkelen door interactie met hun beelden, de anderen en beelden van de anderen.